

Ю.П. Ільїна,

старший викладач,

Інститут національного та міжнародного права

Міжнародного гуманітарного університету,

м. Одеса, Україна

СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗА НОТАРІАЛЬНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

Розкриваючи сутність судового контролю за нотаріальною діяльністю, перш за все, слід зазначити, що термін «контроль» («нагляд») найчастіше розуміється і використовується в значенні «перевірка», тобто контролювати – це значить «перевіряти».

Слово «перевіряти» означає впевнитися в правильності чого-небудь, обстежити з метою нагляду, контролю [1, с. 605]. Як зазначає В. С. Шестак, термін «контроль» («нагляд») має два основних значення, це: певна діяльність та суб'єкти відповідної діяльності [2, с. 2].

Загальними принципами, на основі яких здійснюється контроль, є верховенство права, презумпція добропорядності, законність, науковість, компетентність, повнота і своєчасність, гласність.

Отже, залежно від предмета, контроль за діяльністю нотаріусів поділяється на два види:

- контроль за здійсненням нотаріальної діяльності (або за законністю вчинюваних нотаріусами нотаріальних дій);
- контроль за виконанням нотаріусами професійних обов'язків (або за організацією нотаріальної діяльності).

При цьому, як слушно зазначає В. В. Баранкова [3, с. 13], тільки другий вид контролю може здійснюватися органами юстиції, а перший – має здійснюватися виключно судовими органами.

Судовий контроль за своєю природою відрізняється від адміністративного і зумовлюється завданнями судочинства, а також статусом суду як органу, на який покладений обов'язок забезпечувати права і свободи громадян. При цьому, не можна не погодитись із думкою В. В. Баранкової, яка вказує на те, що судовий контроль ґрунтується на конституційному праві громадян на судовий захист і більшою мірою є гарантією захисту їх прав, аніж засобом впливу на систему нотаріату.

Тільки суд, здійснюючи контроль за законністю вчинення нотаріальних дій, своїм рішенням може визнати незаконним нотаріальну дію, відмову у вчиненні нотаріальної дії, нотаріальні акти (заповіти, нотаріально посвідчені правочини тощо), зобов'язати нотаріуса відшкодувати шкоду, заподіяну внаслідок його незаконних або недбалих дій.

Таким чином, з'ясування суті оскарження дій нотаріусів в цивільному процесі неможливо без звернення до питань, пов'язаних із здійсненням судового контролю за нотаріальною діяльністю.

З урахуванням того, що судовий контроль за законністю та обґрунтованістю дій (бездіяльності), актів нотаріусів слід визнати одним із самостійних інститутів судового контролю в цивільному процесі, складовою якого є оскарження нотаріальних дій або відмови у їх вчиненні, нотаріальних актів.

Не можна не погодитись із твердженням К. Л. Зілковської про те, що судовий контроль за нотаріальною діяльністю – це діяльність судових органів з перевірки законності нотаріальних дій, відмови у їх вчиненні, нотаріальних актів, яка здійснюється в процесі розгляду цивільних справ з метою захисту прав та охоронюваних інтересів осіб, яких стосуються такі дії чи акти [4, с. 10].

Безумовно, як зазначає В. В. Комаров, судовий контроль за нотаріальною діяльністю здійснюється в межах розгляду конкретної цивільної справи, що має на меті питання про законність дій нотаріуса [5, с. 74].

В свою чергу, В. В. Баранкова констатує, що відповідно предмет судової діяльності можуть становити три категорії справ:

1. Розгляд позовних заяв у справах про визнання недійсними нотаріально посвідчених правочинів, заповітів, виконавчих написів тощо – розглядаються за правилами цивільного судочинства у позовному провадженні.
2. Розгляд позовних заяв до нотаріусів про відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок незаконних чи недбалих дій нотаріусів, відповідно до статей 21 та 27 Закону України «Про нотаріат» [6].
3. Розгляд скарг на неправильно вчинену нотаріальну дію або відмову в її вчиненні.

Крім цього, В. В. Баранкова зазначала, що в такий спосіб і у таких формах здійснюється контроль за законністю нотаріальної діяльності [3, с. 13].

Доцільно також визначити межі судової діяльності під час контролю за діями нотаріусів, під якими слід розуміти межі, в рамках яких суд здійснює свої повноваження щодо перевірки цих дій.

Межі судової діяльності під час контролю за нотаріальною діяльністю варто визначати за певними критеріями, якими, на нашу думку, є суб'єкти, дії яких перевіряються; коло нотаріальних актів, нотаріальних дій, які стали підставою для перевірки та законність яких перевіряється судом; предмет судового дослідження в цивільному процесі; відмежування цивільної підвідомчості від адміністративної; повноваження суду в цивільному процесі, зокрема, рішення, які можуть бути прийняті судом при вирішенні справи. Крім цього, можна визначити часові рамки контрольної діяльності суду, які обмежені початком – прийняттям позовної заяви до розгляду та кінцевим результатом – вирішенням справи.

Також слід вказати, що інститут оскарження дій нотаріусів до суду в цивільному процесі має свої особливості, що зумовлено специфікою власне нотаріальної діяльності та її тісним зв'язком із судовою діяльністю.

У літературі з цивільного процесу судовий та нотаріальний порядок визнаються процесуальними формами захисту прав і охоронюваних законом інтересів громадян та організацій [7, с. 15].

На підставі наведених наукових міркувань можна дійти висновку, що оскарження нотаріальних дій або відмови у їх вчиненні, нотаріальних актів, має здійснюватися в цивільній процесуальній формі, що забезпечить єдність процедури судового оскарження; надасть правовий зміст поведінці учасників, залучених в провадження з розгляду і вирішення справ про оскарження нотаріальних дій або відмови у їх вчиненні, нотаріальних актів; встановить вимоги, що висуваються до учасників такого провадження, що забезпечить досягнення завдань цивільного судочинства.

З цієї точки зору, нотаріальне законодавство мало б не просто ретельно врегулювати загальні та спеціальні правила вчинення нотаріальних дій, тобто процедурні аспекти, але й унормувати такі підстави для скасування нотаріального акту, як його незаконність та необґрунтованість [8, с. 7].

Таким чином, слід зазначити, що судовий контроль за вчиненням нотаріальних дій, відмови у їх вчиненні, нотаріальних актів у цивільному процесі (судове оскарження) є самостійною формою здійснення правосуддя, що полягає в реалізації судом владних повноважень, пов'язаних із дослідженням і оцінкою законності і правильності дій нотаріусів, законності нотаріальних актів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка [Электронный ресурс] / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова. – Режим доступа : <http://www.ozhegov.org/words/21255.shtml>.
2. Шестак В. С. Державний контроль в сучасній Україні (теоретико-правові питання) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / В. С. Шестак. – Х., 2002. – 18 с.
3. Баранкова В. В. Проблеми адміністративного контролю за нотаріальною діяльністю / В. В. Баранкова // Мала енциклопедія нотаріуса. – 2005. – № 5. – С. 13–15.
4. Зілковська К. Л. Судовий порядок оскарження нотаріальних дій та відмови у їх вчиненні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / К. Л. Зілковська. – О., 2013. – 24 с.
5. Комаров В. В. Нотаріат в Україні : підручник / В. В. Комаров, В. В. Баранкова. – Х. : Право, 2012. – 384 с.
6. Про нотаріат : Закон України від 2 вересня 1993 року № 3425-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1993. - № 39. – Ст. 383.
7. Штефан М. Й. Цивільне процесуальне право України : підручник / М. Й. Штефан. – К. : Ін Юре, 2005. – 624 с.
8. Комаров В. В., Баранкова В. В. Перспективи вдосконалення законодавства України про нотаріат / В. В. Комаров, В. В. Баранкова // Юридичний вісник України. – 2008. – № 18–19. – С. 7–8.